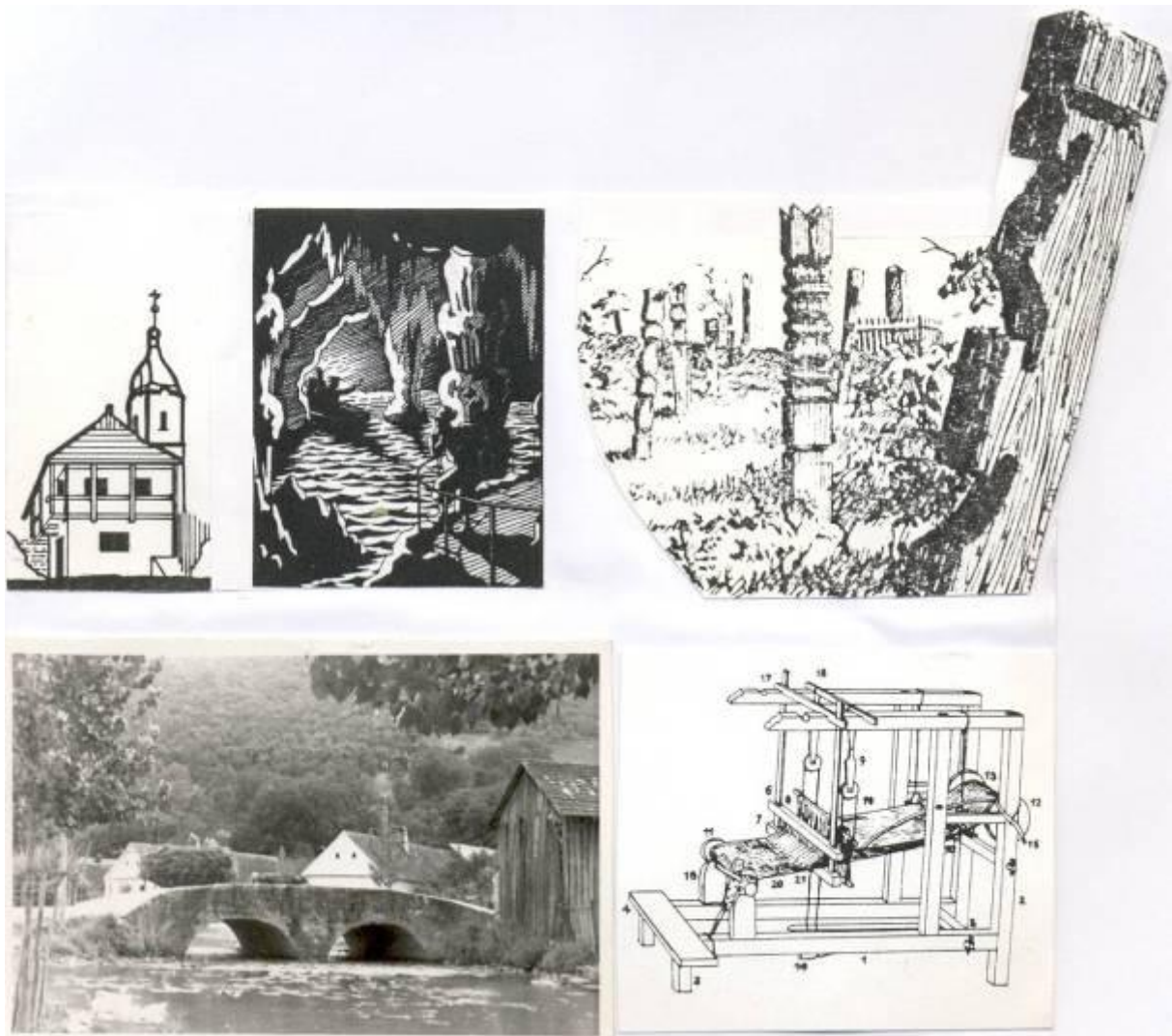

JÓSVAFŐI
HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK

27. füzet, 2007

JÓSVAFŐI HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK

14. évfolyam 27. füzet
2007.

Felelős szerkesztő:
Szablyár Péter

Felelős kiadó:
Szablyár Péter
ügyvezető

HU ISSN 1785-9956

Kiadja a **SZINLŐ Barlangi-vendégforgalmi Kft.**,
(Jósvafő, 3758 Dózsa György utca 3.)
a jósvafői tájház alapítója.

✉ szinlo@t-online.hu

📁 <http://www.museum.hu/josvafo/tajhaz>

Nyomdai munkák: **K-B Aktív Kft.** Gyorsnyomda és másolószolgálat,
Miskolc. Felelős vezető: Kása Béla

Jósvafő jövője – Jósvafő múltja

Tisztelt Olvasóim, Kedves Barátaim!

A 15. Falunapokra furcsa hangulatban készülődtünk. A rutin-feladatok rendre követték egymást, de az a vibrálás hiányzott, ami korábban rendkívüli teljesítményekre tette képessé azt a maroknyi csapatot, amely másfél évtizede gyürkőzik neki ennek a lehetőségeit meghaladó feladatnak. A pesszimistább hangulatú pillanatokban többen odáig elmentek, hogy „ez az utolsó jósvafői falunapok...”. A szaharai hőség a déli órákban ugyan árnyékba parancsolta a nagyérdeműt, de sem a programok látogatottsága, sem azok színvonala nem maradt el a korábbi évektől.

A „Tájházi találka” keretében bemutatott „Csináljuk a fesztivált” című reinkarnációnk nem várt sikert aratott, a fülbemászó dallamok zenei megingásainkat is feledtették. A kísérletként péntek éjjélkor előadott „Pajzán történetek” a 18 éves korhatár szigorú betartása ellenére is megtöltötte az udvart. Összességében mindenki elégedetten távozott a háromnapos program végén „jövőre újra ugyanitt” felkiáltással.

A vendégforgalom élénkülését sajnos ezen a nyáron sem tapasztaltuk. Ilyen még nem volt a tájház fennállása óta, hogy augusztus 20-án mindössze négy látogató tévedt erre, kettő délelőtt, kettő délután. Máskor ez a nap az év egyik legforgalmasabb napjának számított.

A csökkenő látogatószámból csökkenő bevétel következik, a fenntartási költségek viszont – az energiaárak, a víz- és csatornadíj növekedése miatt – jelentősen megnöttek, ráfizetésből pedig nehéz a gyűjtemény fenntartása. Az önkormányzati együttműködés nélkül már nem lenne látogatható a ház az idegenforgalmi szezonban sem.

E borongós gondolatok ellenére támogatóinknak, szimpatizánsainknak békés karácsonyt és boldog újesztendőt kívánok!

Jósvafő, 2007. december

Szablyár Péter

Ez a kiadvány bolti terjesztésre nem kerül. Másolása nem tilos, inkább megtisztelő.

Államfői látogatás Jósvafő határában (külterületén)

Ehhez hasonló protokolláris esemény száz évben egyszer történik egy ilyen kis település történetében, de az is lehet, hogy csak ötszáz évenként. Azt mindjárt az elején célszerű rögzíteni, hogy magán a településen csak „átsuhant” az Őt és Feleségét szállító járművel, kapkodó világunkban arra már nem jutott idő, hogy az ország 8 műemléki jelentőségű területté nyilvánított településeinek egyikét, annak népi építészeti és szakrális emlékeit megtekintse. No, de hát bizonyosan volt ennél fontosabb...

Dr Sólyom László

A látogatásra október 6-8. között került sor Sólyom László nemzeti parkokat végiglátogató programja keretében. A látogatást megelőzően a térség polgármesterei közül néhányat meghívtak az elnöki palotába (Sándor palota) Budapestre, a majdani helyszíni munka előkészítésére.

Polgármesterek az államfőnél, balról a negyedik Garan Béla polgármesterünk

Ezt megelőzően Garan Béla polgármesterünk kérésére néhány felvetést én is papírra vetettem, hogy mi lett a „sorsuk”, erről már nem értesültem. Íme:

Felvetések, javaslatok a köztársasági elnöki látogatásra

1. Jósvafő település 1999-óta az ország 8 **műemléki jelentőségű területeinek** egyike (11/1999 (VII.18.) NKÖM rendelet). A még megőrizhető állomány fenntartására, kezelésére, az ezt igénylő építmények felújítására azóta semmilyen forrás nem áll rendelkezésre, az őrzendő (védett) emlékek pusztulnak. Nem fejeződött be a kazettás mennyezetes templom helyreállítása (körítő erőd-fal, belső karzatok, padok), a belső régészeti feltárás, falkutatás. A település korábban híres fejfás temetője pusztul, a városi hatások (síremlék-emelés, művirágözön) távoltartására nincs erő. A funkció nélkül maradt, de a falukép szempontjából jelentős melléképületek (csűrök, pajták) pusztulnak, a tulajdonosoknak (még az utófinanszírozott uniós forrásokból) sincs forrása ezek megmentésére, állagmegóvására.

Javaslat: szakhatósággal (KÖH) állapotfelmérés és intézkedési terv készítése)

2. **Jósvafő** a világörökségi területen fekszik (Aggtelekkel együtt), több tekintetben méltatlan körülmények várják az ide érkezőket (nyilvános WC hiánya, megközelítő utak állapota, a barlangbejárat és a település közötti közút esti kivilágítatlansága, a barlangbejárat és a település közötti völgy (Törőfej-völgy), művelődési ház-könyvtár állapota).

Javaslat: a Világörökség Bizottság hatókörének kiterjesztése a világörökségi területeken lévő településekre is! Azonnali beavatkozás szükséges!!!

3. A légúti és asztmás-allergiás megbetegedések száma évről-évre drasztikusan emelkedik az országban. Különösen igaz ez a gyermekkori megbetegedésekre. A Jósvafő határában lévő Béke-barlang ezek gyógyítására kiépített, évtizedek óta gyógy barlanggá nyilvánított termei a rendszerváltás óta kihasználatlanok (privatizációs, jogi, társadalom-biztosítási problémák miatt). A település lakosságának megélhetését korábban ez a gyógyhely jelentősen támogatta (szobakiadás, vendéglátás). Ennek működtetéséhez több olyan nem szakképzett munkaerő is szükséges (takarítónő, vendéglátóipari segédszemélyzet, stb), amely a településen rendelkezésre áll, egyéb ellátásra szorul.

Javaslat: a működésképtelenség akadályainak feltárása (Egészségügyi-, Környezetvédelmi-, Szociális Minisztériumok bevonásával) és a gyógykezelés érdemi folytatása feltételeinek megteremtése.

Sólyom László és Felesége a Baradlóban
(háttérben Salamon Gábor igazgató)

Sólyom László a Rákóczi-barlangban

Elnöki fogadás a Tengersizem teraszán
(a felvételek az Elnöki Hivatal honlapjáról származnak)

Jósvafő kezdetei

– Dr. Dénes György –

A mai Jósvafő helyén a tatárjárás előtt nem állott település. Arról sem okleveles, sem régészeti adat eddig nem került elő.

Azt viszont régészeti leletek bizonyítják, hogy vasművesek működhettek errefelé a XII. század táján. Salak lelőhelyek a község határában többfelé, a Szelce-völgyben (Izsó Antal talált rá szántás közben) arra utalnak, hogy imolai típusú kis őskohókban olvaszthattak vasat errefelé Árpád-kori vasművesek, akiknek kis olvasztókemencéi általában nem falvakban, hanem arra alkalmas helyeken, többnyire erdőszélen álltak, valahogy úgy, mint még napjainkban is a mészégetők kemencéi.

A *Jósva-fő* név Teresztenye **1272.** évi határjárását leíró oklevélben fordul elő először, de akkor még víznév gyanánt a Jósva-patak fejét, forrását jelöli. Ez a forrás a Kossuth-barlang vizeit felszínre hozó nagy karsztforrással azonosítható. Ekkor még település nem volt a forrás közelében.

Az **1200-as évek vége** felé, IV. László és III. András királyaink uralkodása idején, tehát 1272 és 1301 között, a Nógrád megyéből származó Tekus ispán fiai, akik közül István az 1280-as években egy ideig a király utáni legmagasabb méltóságot, a nádori tiszteletet is betöltötte, csere-megállapodást kötöttek László, majd András királlyal. Átengedték a királynak ősi birtokukat, a Nógrád megyei Diósjenő várát és tartozékait, amelyért cserében megkapták a két királytól, tehát két egymást néhány évvel követő adományozás során, a Torna megyei Szádvárt, valamint a tornai királyi uradalom jelentős részeit, köztük Tornát és környékét, valamint az egész Jósva-völgyet Szintől fel Szilicéig és Borzováig.

1295-ben a Kacsics nembéli Trizsi család eladta a Szuhaiaknak a szomszédos Noak (Imola) birtokot a tatárjárás idején puszta telekké vált Ag falu, Agtelek területének a családra hárult délkeleti felével, az oklevélben Noagfőnek nevezett birtokrészsel együtt. Ez utóbbi, ma aggteleki területrészt északon a tornai királyi erdőuradalommal volt határos, és a határvonal a mai Aggtelek–Jósvafő közötti határon futott. De akkor, 1295-ben, valószínűleg az említett birtokcsere folytán, a királyi uradalom már úgy látszik nem gyakorolta a felügyeletet a Jósva-völgyi területek fölött, az új tulajdonosok, a Tekus fiak pedig még nem vették ténylegesen birtokba a területet. Erre két körülmény is utal. Egyrészt a trizsiek nyugodtan hazudhatták a vevőknek azt, hogy az aggteleki birtokrész egészen a Jósva-patakig terjed, és így is adták el a területet a Szuhaiaknak, másrészt a határjárás során ezen a határszakaszon szomszédként nem vett részt senki (ami pedig kötelező lett volna), sem a királyi uradalom képviselője, sem az új tulajdonos család valamelyik tagja, így nem volt, aki ellentmondjon a csalásnak, a határszakasz valótlanságának. De éppen ennek köszönhetjük, hogy a határjárás során végighaladtak a Jósva-patak mentén a mai Kossuth-barlangi forrástól egészen a Kajta-patak torkolatáig, tehát keresztül a mai Jósvafő település he-

lyén. Az oklevél, amely pedig pontosan rögzített a határjárás során érintett minden megnevezhető tereptárgyat, ezen a szakaszon, tehát a mai Jósvafő helyén nemcsak települést, de még egyetlen épületet sem említ. Jósvafő falu tehát akkor még nem létezett.

Az **1300-as évek elején** a nagy kiterjedésű tornai területekhez jutott Szalonnai család hozzálátott új birtokain a gazdálkodás megszervezéséhez. Tekus fia István családja, a nádori ág, a Bódva mentén elhelyezkedő birtokhálózat déli részén rendezkedett be, birtokközpontul a Tekus ispán és fivérei által még 1249-ben megvásárolt Szalonna települést választották, ahol pártázatos várfalakkal övezett rangos kúriát építettek, és magukat ezen túl Szalonnaiaknak nevezték. Tekus ispán fiatalabb fia, László sárosi ispán, családjával a Bódva-völgyi birtokcsoport északi részén telepedett le, és birtokközpontja Torna lett.

Tekus fia István idősebb fia, Loránd, apjuk halála után a szalonnai birtokközpont körüli birtoktestek gazdálkodását irányította tovább, a Jósva-völgyi birtokrészek gazdálkodásának megszervezését pedig öccsére, Tekus fia István fia Istvánra bízta, aki birtokközpontjául azt a völgytágulatot szemelte ki, ahol a Tohonya- és Lófej-források vizeit hozó patak egyesül a Kossuth-barlangból kilépő bővizű forrás vizével, majd magába fogadja a Kecő-patakot és a Baradla-barlang patakának felszínre lépő vizét is. Ezen a helyen, amelyet a Jósva-patak forrásvidékének, a patak felső végének, régi magyar szóval fejének tekintett és ezért Jósvafőnek nevezett a környék népe, alakult ki az 1300-as évek elején Jósvafő falu. Telepítője Tekus fia István fia István lehetett, aki bizonyára a család birtokában lévő környékbeli falvakból telepítette ide az első jobbágycsaládokat, akik valószínűleg a Kecő-szögben, a mai Templom-domb lábánál építették fel az utóbb gyorsan nagyra növvő település első házait.

Tekus fia István fia István e tájon való tevékenységének említésével először egy **1323.** majd egy **1324.** évi oklevélben találkozunk. Mindkét oklevél tartalmazza Égerszög birtok határjárását, amelyen Tekus fia István fia István szomszédként vett részt. Ezek szerint ő akkor már birtokba vette a királlyal történt cserék folytán a családja kezére jutott Jósva-völgyi birtoktesteket, és azok gazdálkodásának megszervezését talán már a Szin és Szilice között mintegy félúton fekvő Jósvafőről irányította, de erre még az akkori oklevelek nem utalnak.

Jósvafő település nevének első írásos említésére egy **1340.** évi oklevélben találunk, amely a Tekus ispán két fiától, Istvántól és Lászlótól leszármazó két család közötti, már korábban kialakult birtokmegosztást végérvényesen rögzíti, és felsorolja, hogy Tekus fia István fiai Loránd és István, illetve László fia János a jövőben mely falvakat birtokolják kizárólagosan. Az oklevélben szerepel Jósvafő neve is, ekkor tehát a település már bizonyosan létezett, és ettől kezdve már hivatalosan is Tekus fia István fia István leszármazottainak kizárólagos birtoka volt. Minthogy pedig egy-egy település korát annak első okleveles említésétől számítjuk, így az 1340. évi oklevelet tekinthetjük Jósvafő község születési bizonyítványának.

1348-ban Égerszög birtokért folyt pereskedésben, mint határos szomszédot, tanúként hallgatta meg a bíróság Tekus fia István fia István magisztert, akit a pert lezáró nádori ítéletével már Jósvafői István (*de Elswafew*) néven említ, amely név abban a korban azt jelezte, hogy nevezett birtokának központja Jósvafőn volt, és itt lehetett

rezidenciája, udvarháza is. Ez az oklevél már arra is utal tehát, hogy Jósvafő település akkor már nemcsak bizonyosan fennállott, de a Szalonnaiak nagy birtokhálózatának egy kisebb uradalmi központja is lehetett, ahol ennek megfelelően már akkoriban kőtemplom is épülhetett.

Jósvafői István halála után két fia már megosztva gazdálkodik a Jósva-völgyi és Szilicei-fennsíki birtokokon. A nyugati részen István idősebb fia, a magát Jósvafőinek nevező Tekes a gazda, ő valószínűleg továbbra is Jósvafőn székel, de épül udvarház meg kőtemplom Szilicén is. Öccse, László a Jósva-völgy keleti részét veszi birtokba, és udvarházát, meg mellé a birtokközponthoz és az urasági rezidenciához járó kőtemplomot Szinben építi meg, és magát ezen túl Szini Lászlónak nevezi.

A két testvér azonban nem hosszú életű, Jósvafői Tekes 1264 előtt meghal, Szini László nevét is 1258-ban említi utoljára oklevél. Helyükre fiaik lépnek, Jósvafői Tekes fia János (*de IIsuafew*) és Szini László fia Tekes (*de Zeen*), akik 1368-ban megállapodtak Szalonnai Loránd fia Istvánnal a közös családi birtokok egymásközi felosztásáról. Ebben Jósvafő is szerepelt, de a malmok dolgában akkor nem tudtak megegyezni.

1399-ben fontos dokumentum született, amelyről már többen írtak, mert számos településről, köztük Jósvafőről is sok adatot rögzített és őrzött meg számunkra. A Jósvafői Helytörténeti Füzetek 2. száma közölt részletet Marjalaki Kiss Lajos tanulmányából, amely azonban néhány vonatkozásban pontatlanul, illetve hibásan idézi az oklevél születésének körülményeit és a benne foglaltakat is. Ebből adódhatott, hogy a Helytörténeti Füzetekben közölt idézetbe és annak címébe is több hiba csúszott. Marjalaki tévesen írta tanulmányában, hogy az 1399. október 24-én kelt oklevél Zsigmond király ítéletlevele lenne. Az oklevél ugyanis nem Zsigmond királytól származik és nem is ítéletlevél. Azt pedig, hogy ez az oklevél lenne az első ismert írásos emlék Jósvafőről még Marjalaki sem állítja, ez tévesen került a Jósvafői Helytörténeti Füzetek közleményének címébe.

Az oklevél megszületésének előzménye talán a családi birtokok megosztása körüli vita lehetett. Ehhez hozzájárulhatott, hogy a család akkor nagytekintélyű és elvitathatatlan feje, Szalonnai Loránd fia István, aki ifjú korában az olaszországi Pádúai egyetemen végezte tanulmányait, majd a családi birtokok kormányzásának átvétele után fölépíttette Martonyi határában a Háromhegyi pálos kolostort és annak, ma, még romjaiban is megkapó szépségű templomát, akkorra már igen magas életkort ért meg, és közeli halálával számolni lehetett. Tény, hogy Pelsőci Bebek Detre nádor ítéletlevelében hívta fel a leleszi premontrei prépostságot, mint hiteles helyet, hogy a királyi udvarból általa kiküldendő személlyel együtt járják be és írják össze Szalonnai Loránd fia István és fiainak birtokait. Ez meg is történt.

Ezek után született meg az 1399. október 24-i keltű nevezetes oklevél, amely Domokos leleszi prépost levele Bebek nádor számára, ebben jelenti a nádornak, hogy ítéletlevelének megfelelően a prépostság megbízottja és a nádornak a királyi udvarból leküldött nótáriusa a szomszédokkal együtt bejárták Szalonnai Loránd fia István és fiainak birtokait, illetve birtokrészeit, és nem felmérés, hanem szemrevételezés alapján felsorolja az oklevél, hogy nevezett nagybirtokos családnak az egyes fálvakban mennyi földje, hány jobbágyportája, malma, és egyéb ingatlana van.

Amikor az oklevél Szalonnai Loránd fia István és fiairól ír, akkor – és ez a birtokok felsorolásából tűnik ki – a „fiai” fogalom alá nemcsak saját gyermekeit, hanem az egész Szalonnai család gyermekeit, Jósvafői István leszármazottait is bele kell értenünk. Ilyen értelemben szerepel az oklevélben Jósvafő falu is, amely akkor már jóval több, mint fél évszázada fennállott, és úgy látszik, hogy akkorra a völgynek már jelentős településévé fejlődött. „Szalonnai Loránd fia Istvánnak és fiainak” ott 20 lakott és 2 elhagyott jobbágyportája, 6 ekealja (kb. 600 kat. hold) szántója és 3 ekealja bozótos (szedres) földje volt Jósvafőn. Azt még tudnunk kell, hogy egy-egy jobbágyportán nem csak egy jobbágycsalád lakhatott, előfordult, hogy az udvaron egy másik jobbágycsaládnak is volt szerény házacskája. Minthogy pedig akkor a családokban általában együtt élt három nemzedék, és az egykezés sem dívott, így egy föld alatt a nagyszülők, szülők és gyermekekből álló nagycsalád lélekszáma 8–10–12 fő lehetett. Ha a 20 lakott jobbágyportán 25–27 család élt, akkor Jósvafő népessége 600 évvel ezelőtt talán 250–300 vagy még nagyobb lélekszámú is lehetett, abban a korban tehát viszonylag népes településnek számított.

Volt akkor a faluban, az oklevél szerint, egy két-kerékre járó, felülcsapós vízimalom, amelynek egyik kereke Szalonnai Loránd fia Istvánt és fiait illette. Volt még ott egy elhagyott malom, meg egy harmadik is, amelyet *hámor*-nak neveztek. Ez utóbbi a mai országhatárainkon belül a legkorábban említett hámor, vagyis vízikerek meghajtású, XIV. századi vasmű, de nem borsodi – mint Marjalaki írja – hanem tornai volt, minthogy a középkorban az egész Jósva-völgy Torna megyéhez tartozott.

Az oklevél szerint volt még a falunak egy kőből épült toronytalan temploma is. Ennek falai képezik a mai jósvafői református templom nyugati felét, amint erről Dénes György leírása az Aggtelek útikalauz 1957. évi (211. old.), 1961. évi (305. old.) és 1975. évi (384–385. old.) kiadásában olvasható. Hogy a templom középkori falai fennmaradtak és még a török világ után is álltak, azt az 1758. december 18-i egyházlátogatási jegyzőkönyvnek a Jósvafői Helytörténeti Füzetek 8. számában Szablyár Péter által idézett részlete is bizonyítja, amelyből kitűnik, hogy az akkor Jósvafőn fennállott templom kőből épült, egyik része boltos (=kőboltozatos) és kerített volt, vagyis a kőkerítéssel övezett jósvafői templomnak akkor még megvolt a reformáció előtti időből származó gótikus boltozatú szentélye. Ezt a keleti falon meg a festett mennyezeten látható évszámok tanúsága szerint az 1700-as évek vége felé, mint a református egyház számára fölösleges épületrészt elbontották, és helyén a templomot keleti irányba mintegy kétszeresére bővítették. Így történt ez akkoriban, megállapításom szerint, a szomszédos Aggteleken is, amint ezt a 2001-ben megjelent Aggtelek című című kötet 69. oldalán megírtam.

A Jósvafői Helytörténeti Füzetek 8. számában, amelyben Szablyár Péter beszámol az 1758. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben a templomról, írottakról, jelent meg Fülöp András és Simon Zoltán régészeknek a jósvafői református templom területén végzett 1996–97. évi műemléki kutatásokról írt beszámolója, amelynek summája, hogy a mai templomon, idézem: „a falak vizsgálatából kiderül, hogy semmilyen jelenség nem utal a korábbi templom fennálló falaira. A [mai] templom teljesen egységes,

törtkő falazattal rendelkezik, mely a 18. század végén épült. ... A korábbi, középkori eredetű templom nyomait tehát feltárásunkon nem sikerült megtalálni.” A régészek idézett megállapítását nem tudom elfogadni, korábbi álláspontomat, miszerint az épület nyugati fele a középkori templom, amelyet az 1700-as évek utolsó évtizedeiben a korábbi szentély lebontása után kelet felé megtoldottak, továbbra is fenntartom, és ennek indokait külön dolgozatban tervezem részletesen kifejteni.

Az esetleges kételyek eloszlatása végett, hogy az 1399. évi oklevél nem azt tükrözi-e, hogy Szalonnai Loránd fia István kiszorította a birtoklásból Jósvafői István leszármazottait, a Jósvafőieket és Szinieket, utolsó adatként idézem az **1427.** évi kamara-haszna-összeírást, amely 21 lakott jobbágyportát tüntetett fel Jósvafőn, és ezek birtokosaként Szini Istvánt nevezi meg, aki akkor a Tekus leszármazottak nagy családja Jósvafői és Szini ágának szeniorja lehetett. A Jósva-völgyi birtokok, és köztük – az 1399. évinél alig magasabb portaszámú, nagyjából stabilizálódott lélekszámú – Jósvafő is, megmaradtak tehát Jósvafői István leszármazottainak kezén.

Nem hagyhatom szó nélkül Sárközy Sebestyén 2006-ban megjelent könyvéből a Jósvafői Helytörténeti Füzetek 26. számában Jósvafő kezdeteiről közölt néhány megállapítását sem.

Azt írja Sárközy, hogy „Pesty Frigyes ismerteti azt a helyi hagyományt, miszerint a település korábban az ÉK-re lévő Szelce-völgyben állt, melyet a falu lakosai arra alapoztak, hogy az ottani szántóföldeken épületalapokra, cserépedény-darabokra és egyéb tárgyakra akadtak. ... Pesty adatközlői a falu elvándorlásának okát a vízhiányban látták.”

Pesty Frigyes akadémikus e helyen nem *ismertetett* semmit. Tudom, hogy itt csak szótévesztés történt, és természetesen Sárközy nagyon jól tudja mindazt, amit a következő sorokban leírok, de a tájékozatlan olvasó számára mégis szükségesnek tartom a helyesbítést. Pesty 1863-ban a Helytartótanács engedélyével országos földrajzinévgyűjtést szervezett. Megtervezte és kinyomatta a kérdőíveket, és szétküldte azokat az ország minden településének, ahonnan többnyire a jegyző vagy a falusi bíró válaszolt a falu múltját illető kérdésekre, és írta össze a község környékének földrajzi neveit. Pesty Frigyes azután megyénként csoportosította a beérkezett válaszokat. A páratlan jelentőségű helynévgyűjtemény létrejött Pesty Frigyes érdeme, de a gyűjteményben található kéziratok nem tőle származnak, hanem az egyes településekről érkeztek be, és azokat ő nem is ismertethette, mert néhány év múlva meghalt. Az óriási tudományos értéket képező kéziratgyűjteményt ma az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára őrzi. Néhány megye anyagát az utóbbi években kiadták. A Torna megyei anyag 2002-ben jelent meg egy Rémiás Tibor által szerkesztett kötetben, a Herman Ottó Múzeum kiadásában, onnan idéz Sárközy is.

Ami viszont a jósvafői jelentésből származó mondát vagy inkább föltételezést illeti, hogy Jósvafő település eredetileg egy magasabban fekvő, vízhiánnyal küzdő távolabbi helyen alakult ki és csak utóbb költözött volna mai helyére, meglepő feltevés, hiszen Jósvafő neve éppen azt jelenti, hogy ez a falu a Jósva-patak forrása mellett alakult ki, és annak nevét viseli létrejötté óta máig is. Hogy a Szelce-völgyben Szelcepuszta tá-

ján találni lehet a szántásban cserépedény-töredékeket, tégladarabokat, akár épületalapokat is, ez köztudott volt, és ott a régészek terepbejárásaik során már évtizedekkel ezelőtt új kőkori és római kori cseréptöredékeket találtak. Lehetett, sőt bizonyára állt is ott valaha néhány tanya, a Szelce név is erre utal, de középkori, falu jellegű településről eddig nem merült fel írott említés. Az lehet, hogy Szelce-völgyi tanyákról egy-egy család utóbb leköltözött a már kialakult Jósvafőre, de az a monda, hogy onnan egy már kialakult falu népe kollektívan áttelepült volna az addig lakatlan jósvafői forrásvidékére, minden reális alapot nélkülöző találgatásnak tűnik. Sárközy is azt írja könyvének lapalji jegyzetében, hogy társainak „2006. márciusi terepbejárása a falu korábbi helyét a Szelce-völgyben nem tudta lokalizálni”, vagyis nyomát sem találták.

Ennek ellenére Sárközy mégis úgy ítéli, hogy: „A mondaként szerepeltetett hagyománynak azért mégis lehet alapja, mivel a ma is fennálló, a 18. sz. végén épült református templom kutatásakor annak környezetében legkorábbi leletként csak 16–17. sz.-i réteget találtak..” – és itt Sárközy Fülöp András és Simon Zoltán régészeknek a Jósvafői Helytörténeti Füzetek 8. számában megjelent és az előbbieken már említett publikációjára hivatkozik. A két idézett szerzőnek azt a megállapítását, hogy a mai jósvafői templom teljes egészében a 18. században épült, tévedésnek, és hogy ott korábbi, középkori templom nyomait nem sikerült feltárniuk, sajnálatosnak tartom. Az pedig, hogy a két régész által mélyített kutatóárokban 16. századinál korábbi leletet nem találtak, nem perdöntő, attól a templomépület falainak egy része még lehet 14. századi, és a templom mellett egy másik helyen mélyített, esetleg mélyebbre is leásott kutatóárokból kerülhetnek elő régebbi leletek is. Téves és bizonytalan alapokra nem szerencsés következtetéseket építeni.

Sárközy is idézi az 1427. évi kamarahaszna-összeírást, és azt írja, hogy abban Jósvafő 7 portával szerepel. Ez az adat mellbevágott, mert a Bódvaszilasi-medence körüli települések történetéről 1983-ban írott könyvemben, amely Sárközy könyvének irodalomjegyzékében is szerepel, én levéltári kutatásaim alapján 21 jósvafői portáról írtam. Lapalji jegyzetében szerző ezen adat kapcsán Engel Pál 1989. évi könyvére hivatkozik. Levettem könyvespolcomról a kitűnő történész hivatkozott könyvét, és megnyugvással tapasztaltam, hogy nála is 21 portával szerepel Jósvafő. Ezek szerint Sárközy adata téves, nyilván elnézte, vagy a gépelésnél elvétette a számjegyet. Sajnálatos, hogy lektorának figyelmét is elkerülte ez a téves adat, amelyet aztán a Jósvafői Helytörténeti Füzetek szerkesztője jóhiszeműen átvett. De most legfontosabb a helyes adat tudatosítása, nehogy mások is átvegyék és továbbadják a téves adatot. Tehát Torna megye 1427. évi kamarahaszna-összeírásában Jósvafő (*Olswafew*) XXI azaz 21 portával szerepel, birtokosa pedig az összeírás szerint akkor Szini István (*Stephanus de Scyn*) volt.

Szerző a jósvafői templomban (jobb szélén)

Az eddigi belső falkutatás eredményei

Jósvafő nevezetes, de mára elfeledett látogatója: Szekfű Gyula történész

Szekfű Gyula történész jósvafői nyaralásairól Dely János visszaemlékezéseiben hallottam először (Lásd: Jósvafői Helytörténeti Füzetek 1997. december; 22-23. oldal). Elmondta, hogy a II. Világháború után több alkalommal pihent a Tengerszem Szállóban feleségével. Úgy kerültek ide, hogy a budapesti Kék Duna vendéglő tulajdonosa-vezetője – Szabó Gyula és felesége Betyár Sári – a kitelepítések során Jósvafőre kerültek, Szabóné vezette a Szállodát, férje az adminisztratív teendőket látta el. Meghívták Szekfűéket, hogy nyaraljanak itt. Szekfű Gyulát itt tartózkodása idején Dr Márkus József színi körorvos kezelte, igen eredményesen. Gyakran visszajártak, a hely nagyon megtetszett nekik. Az akkor ott dolgozó Béres Rozáliát megismerve Szekfűék magukkal vitték háztartási alkalmazottnak Budapestre. Dely János ez idő tájt sorkatonai szolgálatát töltötte, és Béres Rozinak udvarolva többször megfordult az akkor moszkvai nagykövet, Szekfű Gyula rózsadombi lakásán (II. Ábrányi Emil utca 9/a). Dely János Szekfű Gyula segítségét kérte a Jósvafőről – politikai okokból – bebörtönzött fiatalok mielőbbi szabadlábba helyezése ügyében, aki azt meg is tette.

Mindezek figyelembevételével javasolom, hogy Szekfű Gyula születésének 125. évfordulója alkalmából helyezzünk el egy emléktáblát a Tengerszem Szálló bejárata mellett, ezzel is növelve a ház rangját, múltjának tekintélyét.

A Tengerszem Szálló Szekfűék nyaralásai idején

Ki is volt Szekfű Gyula?

1883. május 23-án született Székesfehérváron. Középiskolai tanulmányait szülővárosában. Az egyetemet az Eötvös-kollégium tagjaként Budapesten végezte. 1904-ben doktorált, majd a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárába, majd innen rövidesen az Országos Levéltárba került. 1912-től a bécsi állami levéltárban dolgozott, 1922-től külügyi miniszteri tanácsos címmel. Műveiben az 1918-19-es „forradalmakat” nemzeti katasztrófának minősítette. Szekfű a magyar szellemtörténeti iskola vezére lett. 1924-ben nyilvános rendkívüli egyetemi tanári címet kapott, 1925-ben a budapesti egyetem újkori magyar történeti tanszékének professzora lett, ugyanakkor a MTA levelező, 1940-ben rendes tagjává választották. Hóman Bálinttal közösen írt művük, a Magyar Történet IV-VII. kötetét ő írta (1929-33), ezt máig a magyar szellemtörténet remekművének tartják. Történet szemlélete a harmincas években jelentősen megváltozott, a nemzeti szocializmus térnyerésével illegalitásba vonult. A II. Világháború befejezése után visszatér a politikai életbe, a II. világháború után Magyarország első moszkvai követe, majd nagykövete (1946. jan., ill. 1948. máj.-tól 1948. szept.-ig), 1953-tól parlamenti képviselő, 1954-től haláláig (1955. június 28.) az Elnöki tanács tagja volt. A farkasréti temetőben kísérték utolsó útjára.

Szekfű Gyula és felesége síremléke a farkasréti temetőben

Részben Dely János biztatására a kilencvenes évek végén próbáltam kapcsolatot találni Kovács Jánosné Béres Rozáliával, hogy Szekfűékkel kapcsolatos emlékeiről faggassam. Ekkor azonban már egészségi állapota annyira megromlott, hogy a beszélgetésre nem kerülhetett sor, azóta elhunyt. Férje három fényképet adományozott fotóarchívumunknak, ezek a felvételek Szekfűék rózsadombi villájában készültek, abban az időben, amikor Béres Rozál is náluk szolgált.

Szekfűné és Szekfű Gyula

Béres Rozália és Szekfűné

Dr. Szekfű Gyula

Javaslat emlékmű állítására Jósvafő határában

Jósvafő története nem bővelkedik országos jelentőségű eseményekben, vagy nem ismerjük ezeket, vagy már a feledés homályába merültek. Helytörténeti kutatásaink során nemrég bukkantunk azokra a leírásokra, amelyek az 1848-49-es szabadságharc „Téli hadjárata” során a Jósva völgyében lezajlott eseményeket írják le (Jósvafői Helytörténeti Füzetek; 16. füzet, 2002). Ebből ismerhettük meg azt a jósvafői és aggteleki lakosság által véghezvitt hőstettet, amelynek során a mai Kőhorog hágójára földből és kövekből olyan torlaszt emeltek, amely jelentősen hátráltatták Schlick tábornok csapatainak átkelését Tornalja felé (1400 hadiszekérrel!!!).

Ez év őszén javaslattal fordultam Jósvafő képviselőtestületéhez: a „Tavaszi hadjárat” 2009-es 160. évfordulójára állítsunk emlékművet a Tengersizem Szálló (volt jósvafői barlangbejárat) útelágazásánál lévő füves területen. Az összerótt kőhalom tetején álló oszlopon a Bécsi Hadtörténeti Levéltárban őrzött – a Jósva-völgyi visszavonulást ábrázoló - rézkarc domborműve és valami ilyen tartalmú felirat állna: *„Emlékeztessen ez a hely Jósvafő és Aggtelek lakosainak hősiességére, amellyel 1849. február 11-12-én megakadályozták a visszavonuló osztrák hadak Schlick tábornok vezette csapatainak áthaladását a Kőhorogon”.*

Az emlékmű javasolt helye

A dombormű alapját képező rézkarc

A képviselő testület nem volt elutasító. Bízom benne, hogy sikerül pályázatot benyújtani közterületen állítandó képzőművészeti alkotás támogatására, ebből az oszlop és a tábla talán finanszírozható lesz, a kőanyag pedig reményeim szerint kistérségi felajánlásokból és a Nemzeti Park Igazgatóság támogatásával biztosítható lesz. **KÉREM, TÁMOGASSA ÖN IS AZ EMLÉKMŰ MEGVALÓSÍTÁSÁT!!!**

Szablyár Péter

A kelengye

- Nadanicsekné Gereguly Piroska –

A kelengye a hozomány egyik fajtája. Elsősorban vászon-neműből állt. Sok helyen a fiatal pár részére szinte életre szóló ellátást biztosított, de minden esetben évtizedekig használták pl. az ágyneműket, abroszokat, zsákokat, törölközőket. Idős házaspárok, megözvegyültek egy-egy darabját ma is féltve őrzik, esetleg gyermekeiknek adják tovább.

A kelengye adása a kiházásításnál általában kötelező volt. A lányos háznál előteremtése sok munkát, nagy anyagi terhet jelentett. Sokszor 8-9 év is kellett, hogy összegyűljön az elvárható vászon-nemű. Ennek alapját a kender munkálatai adták, amelybe besegítettek a szülők, testvérek is. A kelengyéhez néhány dolgot pénzért kellett megvásárolni (pl. anginétit, hímzőfonalakat), amelynek árát két keze munkájával teremtette elő az eladó sorban lévő lány. A készítés, díszítés sokszor anyagiaktól és a készítő türelmétől is függött. Télen fontak, tavasszal szöttek, lúgoztak. A varrás, hímzés is főleg a téli hónapokban történt, vagy más évszakokban vasárnap délután, esténként. Este sokszor az asztalra ültek, a petróleumlámpa alá, mert csak itt láttak jól varrni, hímezni.

A kelengye egyik fontos része volt az ágynemű. A dunnához, fejelhez (párnához) ágyhajnak anginétot, a turbukhoz (párnatokhoz) kanavászt vettek méterben. 2 dunna 6 párna volt az alapja az ágyneműnek. Ehhez több éven keresztül igen sok libát kellett megdugni (tömni), megnyúzni (tépni), hogy a szükséges toll és pehely összegyűljön. Főleg a gúnarak nehezen nyugodtak bele a tépésbe, többször megcsípték az anyák, lányok lábszárát. A trozsák (szalmazsák) csepűfonalból készült (a kender aljából, ez durvább anyag). A lepedő vékony szálfonalból, esetleg pamuttal keverve szöttek. A készítéséhez fehérített vásznat használtak: többször kilúgozták, sulyokkal kiverték, szárították. Szalmazsákból 2, lepedőből legalább 4 kellett. A vékony lepedőn kívül vastagabb is készült. Mert nem volt mindig szalmazsák, csak zsúp az ágyban. A zsúp magasra nőtt gabonaszárak összessége, melyből a gabonaszemeket kicsépelelték, hossza kb. az ágy hosszával egyezett meg. Ilyenkor a zsúpot két lepedővel takarták le. Két ágytakarót a boltból vettek. Nem fehérített vászonra szépen kivarrott ágyvédőt is illett hímezni.

A mezőgazdasági munkákhoz is vászonból készítették a kelengyét. A háti szállításhoz (babnak, szénának) 1 korcos kellett, 4 sarkán madzaggal. Két lepedőt is készítettek. Az asszonyok ebből batut (batyut) kötöttek a hátukra, amelyben gyekeket, enivalót, élelmet szállítottak. Vásárba menésre külön hurcolkodó lepedő is készült pamutos vászonból.

A főzéshez, sütéshez, tisztálkodáshoz is több darabot kellett elkészíteni a kelengyébe: hat darab törölközőt pamutos, vékony vászonból, hat darab törőruha vékony vászonból, 3 db hímzett gyúrósurc. Tiszta pamutból külön csigacsináláshoz is készült gyúrósurc. A hímzés mellett a surcokra szöveget is rávarrtak: pl. Jó mulatást; Ha az ebéd sikerül, a férjem is megbékül; Gyúrotábla, rézvasaló, az asszony nem verni való!

A kenyérsütéshez 6 db szakajtókendőt szöttek. A kenyér kelesztésénél a szakajtóba tett tésztát ebbe rakták, csücskével a tésztát betakarták. A teknő betakarására egy sütőlepedőt is kellett készíteni.

Pamutos vászonra legalább négy falvédőt is illett hímezni. A figurákat és a feliratokat Színben „ráűttették”. De alpakka kanállal vékony anyagra kész falvédőről is „átdörgölték” a feliratot és a mintát. Csupán két ügyes kezű lány kellett hozzá. Vékony vászonra egy gyúrotábla takarót és egy síkáló-takarót is kellett hímezni.

Pamutos vászonból vagy tiszta pamutból készítették az asztalterítőket, széleiket sűrűn kihímezve. Karácsonyra külön is készült asztaltakaró. A hímzés mellett a széleket gyakran ki is aszúrozták. A fenti kelengyék napi vagy ünnepi használatuk mellett díszítő jelleggel is szolgáltak. Többnyire díszítő jelleggel szolgált a mosdótál feletti díszitörölköző. Pamutvászonból készült, „Jó reggelt!” feliratot hímeztek rá. A telázsira 4 db telázi-stráfot, a szekrénybe 2 szekrénycsíkot hímeztek, madrával díszítették gyolcs vagy patyolat anyagra. Több kelengye darabba nagy nyomtatott betűvel behímeztek a tulajdonos nevének két kezdő betűjét. A kelengyéhez tartozott még két váltás hálórekli (blúzhoz hasonló, fehér vagy rózsaszín színű), 4 db vállas, hímzett, csipkés fehér ing.

Kb. 40-50 évvel ezelőtt, a múlt század hatvanas éveiben ez a szokás már egyszerűbbé szelődött. Édesanyám még minden fehér csipkés patyolat párnahajamra apró fehér virágokkal hímezte körül a monogramomat. A hat, boltban vett frot-tirtörölközőbe, a hat bolti konyharuhába – erős anyai ráhatásra – apró, csúnya láncöltéssel „hímeztem” be a nevem két kezdőbetűjét. Egy falvédőt, egy díszpárnát magam is varrtam, hímeztem. Az én „kelengyémnek” alig van darabja, de az Édesanyám hímezte az asztaltakarót, törőruhát, gyúrotábla-takarót, törölközőt szívesen nézegetem, óvatosan használom, őrizgetem. Közben mélyen egyetértek azzal, aki ezt leírta: „Kétszeres életet él, kinek a múltra nézés tiszta öröm.”

A fentieket Édesanyám, Gereguly Ferencné elmondása alapján írtam 2006 őszén. Felhasznált szakirodalom: Magyar Néprajzi Lexikon 3. kötet; 1980.

Tudták, mit esznek

- Nadanicsekné Gereguly Piroska -

80-100 évvel ezelőtt minden családban népes sereg ülte körül az asztalt. Különösen így volt ez falun.

A gazdasszonynak mindenből sokat kellett főznie, hogy estére vagy reggelre is maradjon az ebédből. Az asztalnál mindenkinek megvolt a maga helye, a két káros lócán, karszéken jutott hely a nagyoknak, a kisebbek sámlin ülve, hokedlin ettek.

Az ételek alapanyagát maguk az emberek termelték meg, készítették el (grulya, liszt, zöldségfélék, gyümölcsök, tej, tejtermékek).

A heti étrendet a fentiekből állították össze:

Hétfő: R: füstölt szalonna, kenyér, feketekávé (Frank kávéból), vagy vasárnap déli maradék.

E: Habart grulyaleves (télen)

Habart bableves (nyáron)

Trapaeska túróval, káposztával (pirított édessel vagy hordós-káposztával – évszaknak megfelelően)

V: Maradék délről

Kedd: R: tojásrántotta, tejeskávé;

E: Káposztalé füstölt hússal vagy kolbásszal (télen), grulyapuha tojásleves, bogácsa (nyáron)

V: maradék délről

Szerda: R: tört krumpli (télen tejjel, nyáron uborkasalátával)

E: Cicerborsó leves, grulyazsámiska túróval, dióval vagy mákkal

V: maradék

Csütörtök: R: vajjas kenyér, tejeskávé

E: savanyú bableves, grenadírmars, vagy haluska (széles metélt tészta) mákkal

V: maradék vagy tejbekása

Péntek: R: sült szalonna, kenyér, tea

E: Köménymagos leves, grulya lángos simán zsírral megkenve, vagy tettek rá lekvárt is

V: kukorica zsámiska tejjel

Szombat: R: piritós kenyér, tea vagy forralt tej;
E: Tésztás bableves, palacsinta túróval vagy lekvárral
V: maradék

Vasárnap: R: maradék előző napról vagy tejeskávé kenyérral
E: Húsleves metélkével vagy trapacskával, töltött aprólékkal (csirke, kacska), libahúsleves; nyúlból leves, ezt meg is töltötték, utána sütötték. Friss uborkasaláta nyáron, télen ecetes uborka, főtt, aszalt szilva. Gulyásleves (zsírban lesütött „ódalasból”); Télen füstölt-hús leves gombócával vagy rizsával; túróslángos, káposztáslángos; mákos-diós patkó.

Napközben sült tököt, aszalt és friss gyümölcsöt, szilvalekváros kenyeret ettek.

Nagy ünnepekre (főleg karácsonyra) disznót vágtak. Volt pecsenye, hurka, kolbász, abált szalonna, tepertő, töltött káposzta, friss disznóhúsleves, disznósajt. Ez mind bővítette, gazdagította a napi étrendet.

A fenti ételekhez sok alapanyagot megtermeltek, többségét tartósítani kellett.

- A mangalica zsírsertés nagy részét sózással, füstöléssel tartósították. A sódort (sonkát, oldalast), az orját, a szalonnát lesózták. Sózó tekenőben bő hétig naponta forgatták, a keletkezett sós lével öntözgették. Utána kb. 1 hétig tartott a füstölés. Viszonylag kevés friss hús maradt meg. Ennek egy részéből kolbász készült. Ezt is megfüstölték, a komorában vagy a padlásán madzagról leeresztett rúdon lógott, szikkadt. Valamennyi friss hús is maradt, amelyet tiszta kosárban a hideg padláson tároltak, de csak rövid ideig. Az oldalas egy részét zsírba lesütötték, felhasználásig ebben tartották.
- Mindenki „taposott” káposztát. A hordós káposztának való káposzta nagy részét legyalulták, megsózták. A hordó aljába egy cső kukorica került a vereshagyma fejekkel és egy erős paprikával. A vastag sor gyalult káposztára fokhagymát, babérlevelet, birsalmacikkeket meg szemes borsot, vadalmát (egészben) szórtak. Közben a gazda minden sort jó laposra letaposott. Két sorba közben hasábos (egész fej káposzta) került. A legtetejét is gyalult káposztasorral zárták. Erre kerültek a beleszabott deszkák, meg egy nagy nyomtatókő. Három hétig melegen tartották a konyhában. A „káposztaérés” közben két naponként leszedték a követ, a „megnyarásodott” deszkákat langyos vízben megmosták. A káposzta nem termett meg minden kertben, de szekerekkel hozták Hétből, abból vásároltak.
- Az uborkát maga termesztette mindenki. Egészben vagy salátának felvágva sós, cukros, ecetes lébe rakták, borssal, babérlevéllel, kaporral ízesítet-

ték. Tétre céklát is tettek el a cukros, sós ecetbe itt keménymag (kömény) került. Az ecetet mindig vízzel hígították.

- Az érett paradicsomot megfőzték, átpasszírozták, üvegekbe szűrték, tetejére szalicilt tettek, dunsztba rakták.
- A gyümölcsöket (alma, körte, szilva, som) aszalták. Befőttek elrakása nem volt jellemző.
- A betrencei szilvából magvalás, a duránciból passzírozás után főzték a lekvárt. Az egész napos munka második felénél (különösen este!) a legények is szívesen besegítettek a lányoknak a lekvárkavarásba. A lekvárt cserépedényben, lyukas fazékban (a lyukra celofánt borítottak) rakták, úgy tárolták.
- Az otelló „ótvány”, konkordi szőlőből bor készült. Néhány szép fűrtöt venyigéstől levágtak, így tartották el felakasztva a komora padlásán a gerendára. Ez volt a csengettyű.
- A Tohonyán, majd később az alsó-malomban volt a kotla (pálinkafőzde). Itt „tartósították” a szőlőhegyen és a kertekben termesztett szilvát.

A tartósított élelmiszerek nagy részét a komorában tárolták. A komora legtöbbször a konyhából nyílt, ritkábban a folyosóról Északi, nyugati fekvésű volt, viszonylag kis ablakkal. Télen, nyáron hideg volt, de télen sem fagyhatott meg benne semmi. Itt tárolták a hordós-káposztát, nyáron fakampóra a padlásra felakasztva a füstölt szalonnát, rúdon lógatva a kolbászt. A stelázsiban a felső polcon a paradicsomos üvegek sorakoztak, alatta a tojás kosárban, a méz üvegekben, a tej tejes-fazékban. A padlásból két kötélre erősítve széles deszka csüngött. Ezen lepedővel letakarva tartották a hat kerek kenyeret. A nagycsaládban nem volt ideje kiszáradni. A vakablakban bor, pálinka, „hült üvegekben” A kenyérsütő tekenő, a „mázsár” (máktörő) a fal mellett várt sorára. A zsírosbödön központi helyen állt.

A komora kis alapterületű helyiség volt, de belső terét nagyon praktikusán kihasználták. Ügyeltek arra is, hogy az egér se egyen meg semmit. A szalonnabőrös egérfogó megtette a hatását.

A fenti élelmiszereken kívül még volt veremben vagy pincében tárolták a „grulyát”, zöldséget. A borsó, bab, kukorica, mák, dió, lekvár a padlásra került. A sózó teknőt is itt tartották leborítva. Időnként a grulya kosárban az ágy alatt várt sorsára. Végül minden élelmiszer a konyhában nyerte el végső formáját, teljesítette be rendeltetését.

A központja a vályogból vagy téglából rakott öntöttvas tetejű, zárt tűzhely volt. A házfal mellett a tűzhellyel egybeépítve állt a kemence. A kemence teteje volt a sut (a tűzhely tetejével egy szintben). A kemence előtt volt a kocik. Ha nem volt kenyérsütés, itt tárolták a tiszta edényeket. A sutban a gyermekek vagy öregek

pihentek, aludtak. A kemencében kenyeret, ünnepekre kalácsot sütöttek. A tűzhely sütőjében krumpli, csirke, nyúl, disznótoros pecsenye sült. A sütés-főzés mellett a meleget is a tűzhely adta. A konyhaasztal az étkezésre szolgált, de ezen gyúrtak, vasaltak, tollat fosztottak. A négyolcos telázi polcaira újságpapír került, széleit hímzett telázi stráf díszítette.

A felső polcon bögrék, poharak, alatta konyhai edények sorakoztak. Csak vas-, vagy zománcozott edény volt. A húsörlőt, diódarálót a tűzhely megett tartották falra akasztva. A szög alá cakkos papírt nyírtak díszítésül. Itt volt felakasztva a tölcser is. A vizes lócán fent két rocska, csupor, alul nagy fazekak álltak. A konyhában is volt vakablak. Itt italt, fűszereket tartottak. A vakablakot ajtó, vagy kis függöny takarta. A konyhaajtó megett a falon fogas volt. A „húsolló” (hétköznapi) hétköznapi ruhákat akasztották rá. A mosakodás, fürdés is itt zajlott zománcos lavórban, tekenőben vagy dézsában. A konyhaablakot apró mintás színes kartonfüggöny díszítette.

A leírtakat Gereguly Ferencnétől – Édesanyámtól – hallottam 2007. november közepén. Felhasznált szakirodalom. Magyar Néprajz IV. kötet 1977.

A jósvafői tájház konyhai eszköz-gyűjteményéből

Kezdeti sikerek a Dely László személye utáni nyomozásban

- Szablyár Péter -

A 26. Helytörténeti Füzetekben beszámoltunk a jósvafői születésű Dely László „Magyarországi kapitányoknak és királyoknak historiájok” című 1779-ben írt verses írásművéről, amelyre az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában bukkantunk. A szerzőről ekkor azonban semmit sem tudtunk. Az egyházi anyakönyvben nem szerepelhetett még, mert azokat 1772-től vezették.

Két úton indultam el a nyomozással. Feltételeztem, hogy a **Sárospataki Református Kollégium** hallgatója lehetett, ezért a Kollégium Könyvtárához fordultam, akiktől korábban is már kaptunk segítséget. A megküldött kéziratmásokból egyértelműen kiolvasható volt, hogy Dely László 1752-ben a Sárospataki Kollégium diákja volt. További levéltári anyagokból (melyek összesítését szintén megküldték) egyértelművé vált, hogy Egerlövő, **Gercsely** (1768-1771), Nyíri (1771-1776), majd **Legenye** (1776-1786) lelkésze volt. Az utóbbi helyen írta a számunkra oly jelentős verses művét.

A kollégium ma is látható régi épülete

Egy latin nyelven íródott kézirat másolatot is kaptunk, amely Bányai István professzor tanítványairól szól, ebben egy szövegrész Dely Lászlóval. A nehezen olvasható kézirat lefordítását eddig még nem tudtuk megoldani, reméljük érdemi információkhoz fogunk jutni.

Másik nyomon a lelkészsége helyszínei irányába indultam. Levelet írtam a legenyei (ma Luhyna) és a gercselyi (ma Hrcel) Polgármesteri Hivatalokba. Válasz sajnos egyik helyről sem érkezett. Egy nyíri helytörténeti kutatóval az internet segítségével vettem fel a kapcsolatot, ő sajnálattal közölte, hogy az összes egyházi irat megsemmisült, így nem lehet segítségemre.

Dely Lászlóról és ismertté vált művéről az **Élet és Tudomány** 2007. 37. számában (1170-1172 oldal) beszámoltam („*Növendékeny ifjacskák taníttatásokra*”) címmel. A nyomozást folytatom....

Meczenzéről – a hámorok „őshazájáról”

A jósvafői hámorokat meczenzéli hámosok, kovácsok építették, ők tanították be a helybelieket erre a munkára. Ennek az ősi szakmának a felvidéki bölcsőjéről keveset tudunk. Következzen itt egy részlet Dr Gedeon Alajos 1905-ben kiadott „Az alsó-meczenzéli német nyelvjárás hangtana” című dolgozatából:

„A legrégebbi okirat, mely Alsó-Meczenzéről említést tesz, 1376-ból való. Ezen okirat tanúsága szerint a jászóvári prépost engedelmet ad egy meczenzéli hámos felépítésére. 1399-ben Zsigmond király elrendeli, hogy a meczenzéli és a jászóiak az úgynevezett Schwarczwaldot és a szántóföldeket Alsó-Meczenzéli határában szabadon használhatják a nélkül, hogy akár a gölncizieknek, akár a szomolnokiaknak beleszólásuk volna. 1427-ből ugyanis fennmaradt egy adóösszeírás: Registrum lucri camerae Cassoviensis, Comitatus Abaujvariensis, a melyben Meczenzéli már 58 portával szerepel. A felsorolt adatok alapján a legvalószínűbbnek tartom, hogy Meczenzéli a XIV. század első felében alapították.

A vásári engedélyt III. Ferdinándtól kapta a község 1639. decz. 13-án. Az 1695-ik évben a jászóvári prépostság 12 pontban összefoglalja azokat az intézkedéseket, a melyek ama viszályok megszüntetését célozzák, melyek Alsó- és Felső-Meczenzéli lakói között a barmok legeltetése és a favágás dolgában támadtak.

A XV-XVII. Századok folyamán Abauj megye állandóan a pusztító háborúk színhelye. A megye községei nagyon sokat szenvednek úgy, hogy a 318 község közül, melyek a XV. században még megvoltak, a XVIII. Század elején már csak 271 van említve, 47 elpusztult. A.-Meczenzéli ugyan elkerülte a pusztulást, de a folytonos háborúkat nagyon megsínylette. Egy 1715-ből származó összeírás mutatja, hogy A.-Meczenzéli 10 háznak nincs gazdája, és hogy az egész városkában mindössze 18 porta van.

A meczenzéli szorgalmas iparosok. Vízről hajtott hámosaikban ásókat és kapákat csinálnak. Még néhány évtizeddel ezelőtt nagyrészt jómódúak voltak, kézi gyártmányaikkal sokat kerestek és eszükből sem jutott, hogy hazájuk határain túl szerencsét próbáljanak. A XIX. század 60-as és még inkább 70-es éveiben, mikor a gyári ipar olcsóbb termékei a meczenzéli gyártmányokat háttérbe kezdték szorítani, kezdődött a kivándorlás Amerikába, a melyet valóságos Eldorádónak képzeltek. A szegénység terjedésével többen és többen hagyták el hazájukat. Abauj megyének sok községe a folytonos kivándorlás miatt apadást mutat, de leginkább Alsó-Meczenzéli. Az Amerikában élő meczenzéli száma ez idő szerint majdnem akkora, mint az anyaközség lakossága. Az 1880-iki népszámlálás szerint A.-Meczenzéli 3213 lakosa volt, 1890-ben már csak 2690.

A felső-magyarországi németység letelepítéséről kevés határozott adatunk van. A XII. század első felében a Rajna alsó folyásánál lakó németek közül sokan vándoroltak kelet felé. E vándorlások következtében Közép-Németországban a lakosság jelentékenyen sűrűbb lett és így megvolt az alkalom, hogy a lakosság tovább húzódjon kelet felé. A XIII. század első évtizedeiben, Sziléziában már nagyobb telepítés történik, amely egészen Krakkóig terjedt. E közép-német lakosság nagyobb tömegben való letelepítése a Szepességben még a tatárjárás előtt történik, mert a XIII. század közepe táján a főbb szepességi telepítések már megvannak. A későbbi idők folyamán apránként, szinte észrevétlenül, kisebb-nagyobb csapatokban mindig telepednek le németek a Szepességben. Mivel a meczenzéfiek nyelve jelentékenyen elüt a szepesiek nyelvétől, nem valószínű, hogy a szepesiekkel egyszerre jöttek volna Magyarországra.

...Még néhány szót Alsó-Meczenzéf nevééről. A község német neve: Unter-Metzenseifen. Kétségtelen, hogy e név második fele összetett szó: metzen+seifen. Mivel a metzen szó magyarázatára vonatkozólag megbízható adatok nem állnak rendelkezésemre, nem bocsátkozom a szó fejtegetésébe. A seifen szó patakot jelent.”

Dr Gedeon Alajos: Az Alsó_Meczenzéfi német nyelvjárás hangtana; Budapest, kiadta a Magyar Tudományos Akadémia, 1905.

A meczenzéfi múzeum-hámor

Köszöntő a műemléki felügyelők aggteleki tanácskozása résztvevőihöz

Tisztelt Szakmai Kirándulás! Hölgyeim és Uraim!

Szeretettel köszöntöm Önöket az 1994-ben alapított Jósvafői Tájházban. Személyesen nem tehetem ezt, mert a TÁJHÁZSZÖVETSÉG – amelynek székhelye ez a tájház – Bátán tartotta ma továbbképző napját.

A Jósvafői Tájház – amely 2005 óta múzeumi működési engedéllyel is rendelkezik – létrehozása óta együttműködik az Örökségvédelmi (akkoriban még OMH) Hivatallal, együttműködik a területen tevékenykedő felügyelőkkel.

Mind a mai napig nagy jelentőséget tulajdonítunk a település egy részének „Műemléki jelentőségű területté” nyilvánításának (1999). A kiemelt védelem kedvező hatásait azonban nem érezzük. A még megőrizhető állomány fenntartására, kezelésére, az ezt igénylő építmények felújítására azóta semmilyen forrás nem áll rendelkezésre, az őrzendő (védett) emlékek pusztulnak. Nem fejeződött be a kazettás mennyezetes templom helyreállítása (körítő erőd-fal, belső karzatok, padok), a belső régészeti feltárás, falkutatás. A település korábban híres fejfás temetője pusztul, a városi hatások (síremlék-emelés, művirágözön) távoltartására nincs erő. A funkció nélkül maradt, de a falukép szempontjából jelentős melléképületek (csűrök, pajták) pusztulnak, a tulajdonosoknak (még az utófinanszírozott uniós forrásokból) sincs lehetősége ezek megmentésére, állagmegóvására.

Ezúton – az Önök látogatása kapcsán szerzett személyes benyomások alapján is – kérem, hogy tűzzék napirendre a település védett értékeinek helyzetét, mielőbb készüljön kezelési terv, amelyet egy olyan állapotfelmérésnek kellene megelőznie, ami a védetté nyilvánítás óta eltelt 8 év változásait rögzíti.

Felvetésemmel nem a rövid ittlétüket szerettem volna újabb gondokkal terhelni, de úgy éreztem, hogy a figyelem felkeltése talán még nem késő!

További kellemes időtöltést, tájház-nézést kívánok! Tisztelettel köszönti Önöket:

Szablyár Péter

Jósvafő, 2007. október 8.

Jobb későn....

Egy szakcikk keresése közben bukkantam a **MŰEMLÉKVÉDELEM** c. folyóirat egy korábbi számában az időközben elhunyt Dr Román András kritikájára a 2000-ben megjelent „Jósvafő – település a források és barlangok völgyében” című monográfiánkról. Az hiszem nem tanulság nélküli, így teljes terjedelmében közre adjuk:

„Divatja van mostanában a községeket bemutató műveknek, hiszen jelen számban is ez már a második Ivánc után, amit ismertetünk. Jó divat ez, hiszen nem csak a városok érdeklík meg, hogy tudományosan, vagy akár népszerűsítı módon foglalkozzanak velük, hanem a falvak is. Kicsi vagy nagy, mindegyiknek van annyi értéke, ismertetni valója, ami megérdemli mind a feldolgozást, mint az érdeklıdést.

A Jósvafővel foglalkozó kötet mindennemű sorozaton kívül jelent meg, minden bizonnyal a községi Önkormányzat kezdeményezésére, hiszen felelős kiadóként a polgármester van megjelölve. Az a benyomásom, hogy a művet elsősorban ajándékozásra szánták (magam is így kaptam egy konferencián), mert az 1000 példány, amiben megjelent, nem nagyon lenne elég a Jósvafőre látogató érdeklődők igényeihez mérten.

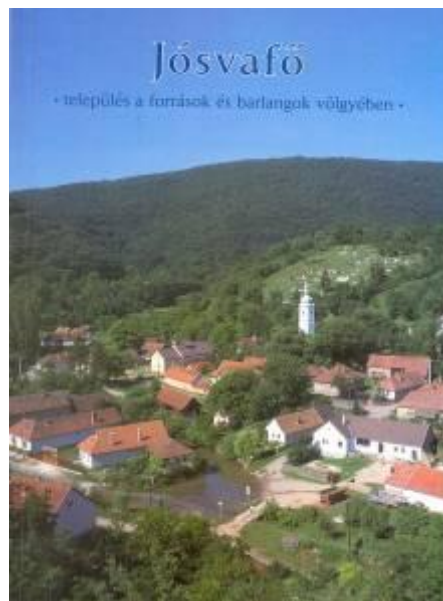
Mert, hogy látogató – hála istennek – van ott bőven. Nem ok nélkül, mert Jósvafőre érdemes ellátogatni. Nem csak a híres-nevezetes Baradla-barlang miatt, amelyiknek itt van ez egyik bejárata, hanem a falu szépsége miatt is. Akik pedig megfordulnak Jósvafőn és arról is tudni akarnak, ebből a könyvből kielégíthetik tudásszomjukat.

A kötet kézikönyv jellegű. Nem arra való, hogy végigolvassák, hanem arra, hogy megkeressék benne azt, amire az olvasó kíváncsi. 31 fejezetben, számos szerző közreműködésével dolgozták fel a szerkesztők a tudnivalókat, de ez a 31 fejezet voltaképpen 36, mert a bevezető rész (Jósvafő környékének természeti viszonyai) önállóan is számító alfejezetekre oszlik. Lényegében mindent meg-

tudunk a faluról, ami bárkit is érdekelhet: természetéről, tájról, barlangról, építészetéről, néprajzról, a község történetéről a legkülönbözőbb aspektusokból tárgyalva. Összeállítást olvashatunk valószínűleg máshol soha nem közölt adatokról is, mint pl. arról, hogy mikor és milyen jelentős személyiségek keresték fel a községet, mikor voltak alkalmi postabélyegzések, kik a falu felsőfokú végzettségű szülöttei és díszpolgárai stb.

A műemlékekkel foglalkozó recenziót természetesen az a két fejezet érdekli leginkább, ami Jósvafő építészeti emlékeivel és a település műemléki jelentőségű területével foglalkozik (Zsanda Zsolt munkái). Az első voltaképpen a másodikkal az indoklása: miért lett a legutóbbi időben a falu központja műemlékileg védett? Az említett előbbi fejezet felsorolja a műemléki szempontból jelentős épületeket, az utóbbiban közölt térképen, nyomon követhető, mi műemlék és mi van helyi védelemre javasolva. Örültem volna, ha a kettő rímelve egymásra és a felsorolt és ismertetett épületek a térképen visszakereshetők lennének. Ez esetben ez a két fejezet mintegy útikalauzként is használható lenne. Műemlékesként persze azt se bánám, ha mindez részletesebb lenne. Az összesen 7 oldal részletessége alig mérhető össze a pl. 10 oldalas ipartörténeti leírással.

Jósvafő kettős védelem alatt áll: a műemléki területi védettség mellett része az Aggteleki nemzeti parknak, sőt a védelem mintegy háromszoros, hiszen ez utóbbi minőségében része a világörökségnek. Az a véleményem, hogy erről sem ártott volna némileg többet szólni. Mindez azonban legfeljebb hiány, de mindannak, ami benne van a könyvben, nem bírálata. Jó, hogy sokat meg lehet tudni most már egyetlen műből erről a szép faluról – még ha nem is mindent.” R.A.

A Tájház vendégkönyvéből

**„Ez egy csodálatos vidék! Órizzék meg így még nagyon sokáig.
2007.08.07. Fekete József Pécs”**

**„Igazi élmény, hogy a nagyszüleink visszaemlékezéseiből ismert tárgyakat, eszközöket itt meg is nézhettük. Köszönet érte!
Mogyoródról, 2007. 08. 14-én”**

„Még Sándorfalváról is érdemes volt ide eljönni, pedig nincs közel. Tök jó hogy itt lehetek. Üdvözlettel: Gál Viktória”

„Nehéz szavakat találni! Sok tájházban jártunk már, de ennyire gazdag és értékes anyagot még nem láttunk. És „hab a tortán” a „Jósvafői Helytörténeti Füzetek”. Bizony sokkal szegényebbek a mai életünk, pedig sokkal „jobban” élünk, mint eleink. Szilas Gábor és felesége; 2007. aug. 15-én.”

**„Nagyanyám háza jutott eszembe és jó látni, hogy ezeket az értékeket kincsnek tekinti a jövő generációja! Köszönjük az élményt!
2007. 08. 24. a Harkó család Kartalról”**

„A régmúlt a jelenbe költözött, úgy érzi magát az ember mintha időutazó lenne. Mintha itt találkoznánk a rég elment őseinkkel. Köszönet nekik, amit ránk hagytak. És köszönet azoknak, akik mind ezt a sok tárgyat, emléket megőrzik nekünk és a következő nemzedéknek. 2007. 08. 25. Boszkó János, Boszkóné Bari Mária”

**„Nagy és örömteli élmény volt számomra, hogy kilencvenévesen gyermekkoromban ismert bútorok, szerszámok, használati tárgyakkal találkozhattam! Köszönet a gyűjtőknek és fenntartóknak!
Budapestről László Szabolcsné 2007. szept. 1. „**

**„Aggteleki terepgyakorlatunk során a környékbeli hegyi túrák mellett frissítő kikapcsolódás volt a Tájház megtekintése. Reméljük mások is megtalálják ezt az eldugott gyöngyszemet.
2007. 09. 13. Gyuris Enikő (IV. biológus), Protorin Tímea”**

„Ismételten csak azt tudjuk mondani, amit egy éve, két éve.....Harmadik alkalommal csodálhattuk meg ezt a remek, ösz-szeszedett tárlatot. Fontos, hogy ezt megőrizzük az utókornak. Ezért csak gratulálni tudunk és további jó munkát és sok-sok látogatót kívánunk! A Mezőnyárádi 6. osztályos tanulók.
2007. 09. 27.”

„A 3. Európai Falusi Turizmus Kongresszus utáni tanulmányút résztvevői nevében gratulálunk a gyűjteményhez és az elért sikerekhez. További számos vendéget kívánunk!
2007. szeptember 29-én. Krémer Klaudia, Nagy Antal”

„Lenyűgözve jártuk végig az újjávarázsolt házat. Köszönjük! ELTE-TOFK Óvodai Környezeti Nevelő Szakos hallgatók!
2007. 10. 06.”

„A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal munkatársai szeretettel gratulálnak a tájház-együtteshez! 2007. 10. 12. Fehér Judit, Bagdány Judit”

„Nagyon hangulatos éjszakai sétát tettünk a tájház körül. Ezek után külön öröm lesz visszatérni nappal is...remélem mihamarabb! 2007. 10. 12. Gábor-Szabó Zsuzsanna, Szolnok”

„Köszönjük, hogy megőrizték a múlt emlékeit. Kérjük, hogy tovább ápolják és hirdessék a jövő generáció számára is a népi kultúra és hagyomány sikereit!
2007. október 23., Magyar Oszteoporózis Betegek Társasága”

„Az NKA teljes létszámú Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kuratóriuma csodálta meg e támogatásra méltó emlék-együttest. Dr Székely Gábor, Balázs Géza, Sasvári Edit, Budai Katalin.....
2007. november 30 - december 1.”

T a r t a l o m

Államfői látogatás Jósvafő határában (külterületén)

-Szablyár Péter –

Jósvafő kezdetei

- Dr Dénes György –

**Jósvafő nevezetes, de mára elfeledett látogatója: Szekfű Gyula
történész**

- Szablyár Péter -

Javaslat emlékmű állítására Jósvafő határában

A kelengye

- Nadanicsekné Gereguly Piroska -

Tudták, mit esznek

- Nadanicsekné Gereguly Piroska -

Kezdeti sikerek a Dely László személye utáni nyomozásban

- Szablyár Péter -

Mecenzéfről – a hámorok „őshazájáról”

Köszöntő a műemléki felügyelők aggteleki tanácskozása résztvevőihez

Jobb későn....

A Tájház vendégkönyvéből

A Jósvafői Helytörténeti Füzetek kiadásához adományával hozzájárult:

Nadanicsek Imréné Gereguly Piroska

Borzsák Péter és családja

Izápi Gábor és családja

Gádoros Miklós

Házi Zoltán és Családja

KÖSZÖNJÜK!!!